

Part 1: Dark Sensory Room. **12.** Sensory room - the magic world of health: Educational and methodical manual / Ed. **Genevrova V.L., Baryaeva L.B., Galyamova Yu.S.** - SPb.: HOCA, 2007. – Part 1: Dark Sensory Room. – 416 s. **13.** **Titar A.I.** Game Developments in Touch Room: Practical Guide for DOW. - M.: ARKTI, 2008.

Авторський внесок: Саранча І. – 70%, Синчук Н. – 30%

Received 05.09.2017

Reviewed 20.10.2017

Accepted 27.11.2017

УДК 376-056.262-055.52

Г.П. Серпутько
ann_nika@ukr.net

СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ ДІТЕЙ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ЗОРУ І НАВЧАЮТЬСЯ В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Відомості про автора: Серпутько Ганна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри тифлопедагогіки факультету корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна. У колі наукових інтересів: проблеми навчання, виховання та комплексної реабілітації дітей з порушеннями зору, які навчаються в умовах спеціального, інтегрованого чи інклюзивного освітнього середовища. Email: ann_nika@ukr.net

Contact: Serputko Hanna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Tiflopedagogy of the Faculty of Correctional Pedagogy and Psychology of the National Pedagogical University named after M. Drahomanov, Kyiv, Ukraine. In the area of scientific interests: problems of education, upbringing and complex rehabilitation of children with vision impairments, who study in a special, integrated or inclusive educational environment. Email: ann_nika@ukr.net

Серпутько Г. П. Співпраця закладів загальної середньої освіти з родинами дітей, які мають порушення зору і навчаються в умовах інтегрованого та інклюзивного освітнього середовища. У статті розкривається актуальність проблеми взаємодії навчального закладу з

родинами учнів, які мають порушення зору і навчаються в умовах інклюзивного та інтегрованого загальноосвітнього середовища, окреслюються результати проведеного дослідження, що розкривають основні тенденції, які слід враховувати під час налагодження ефективної співпраці з родинами дітей, які мають порушення зору, а також наводяться рекомендації для налагодження такої взаємодії.

Стаття спрямована на пошуки ефективних форм і засобів у налагодженні взаємодії і перспективної співпраці між педагогами й батьками учнів з порушеннями зору в умовах інтегрованого та інклюзивного освітнього середовища. Результати дослідження дозволяють обрати найбільш перспективні форми і засоби взаємодії та налагодження співпраці між педагогами і батьками дітей, які мають порушення зору і навчаються в умовах інклюзивного та інтегрованого освітнього середовища.

Ключові слова: заклад загальної середньої освіти, інклюзія, інтеграція, спеціальні класи, інклюзивні класи, діти з порушеннями зору, батьки, педагоги, співпраця.

Серпутько А. П. Сотрудничество учреждений общего среднего образования с семьями детей, имеющих нарушения зрения и обучающихся в условиях интегрированной и инклюзивной образовательной среды. В статье раскрывается актуальность проблемы взаимодействия учебного заведения с семьями учащихся, имеющих нарушения зрения и обучающихся в условиях инклюзивной и интегрированной общеобразовательной среды, отмечаются результаты проведенного исследования, раскрывающие основные тенденции, которые следует учитывать при налаживании эффективного сотрудничества с семьями детей, имеющих нарушения зрения, а также приводятся рекомендации для налаживания такого взаимодействия.

Статья направлена на поиски эффективных форм и средств в построении взаимодействия и перспективного сотрудничества между педагогами и родителями учащихся с нарушениями зрения в условиях интегрированной и инклюзивной образовательной среды. Результаты исследования позволяют выбрать наиболее перспективные формы и средства взаимодействия и налаживания сотрудничества между педагогами и родителями детей, имеющих нарушения зрения и обучающихся в условиях инклюзивной и интегрированной образовательной среды.

Ключевые слова: учреждение общего среднего образования, инклюзия, интеграция, специальные классы, инклюзивные классы, дети с нарушением зрения, родители, педагоги, сотрудничество.

Serputko H. Cooperation of general secondary education institutions with families of children living with visual impairment and studying in integrated and inclusive educational environment. The article reveals the urgency of the problem of the interaction of the educational institution with the families of pupils living with visual impairment and studying in an inclusive and integrated educational environment. It outlines the results of the investigation revealing the main trends of the effective cooperation establishment with the families of children having visual impairment that should be taken into account, as well as recommendations for the establishment of such interaction.

The problem of the necessity of forming effective up-to-date interaction ways between the educational institution and family at the child`s with visual impairment education and upbringing remains relevant today in connection with the educational system reform in Ukraine. The need for the development of this issue is due to the fact that most of the analyzed researches are dedicated to the general or special education interaction process of educational institutions with families, without taking into account the conditions of an inclusive or integrated educational environment.

The problem of cooperation with parents of children having visual impairment establishment arises particularly acute *precisely regarding the* inclusive educational environment. The immediate parents involvement in the educational process ensures the possibility of establishing the effective bilateral interaction between the family raising a child with vision impairment and the specialists coordinating and implementing the educational process of the child within an inclusive or integrated educational environment.

The article is aimed *at the search of effective* forms and means in interaction establishment and promising cooperation between teachers and parents of pupils with visual impairment in an integrated and inclusive educational environment.

A survey method for parents and teachers is leading in the proposed empirical study, as well as obtained data analysis. The results of the research allow us to choose the most promising forms and means of interaction and cooperation between teachers and parents of children having vision impairments and studying in an inclusive and integrated educational environment.

Key words: general secondary education institution, inclusion, integration, special classes, inclusive classes, children with visual impairment, parents, teachers, cooperation.

Постановка проблеми. Необхідність розробки проблеми налагодження ефективної взаємної співпраці між педагогами і батьками учнів з порушеннями зору в умовах інтегрованого та інклюзивного освітнього простору зумовлюється передусім тим, що більшість аналізованих досліджень присвячені процесу взаємодії закладів освіти з

родинами у загальній чи спеціальній освіті, без урахування умов інклюзивного чи інтегрованого освітнього середовища та особливостей порушення розвитку дитини.

У сучасних умовах реформування системи освіти та модернізації загальноосвітньої школи передбачається широке залучення батьків до навчально-виховного процесу, підвищення відповідальності батьків за виховання та навчання своїх дітей у школі та сім'ї [2, 174]. Це потребує налагодження ефективної співпраці між педагогами і батьками (родинами). Особливо актуально ці питання постають, коли йдеться про навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями зору, в інклюзивному та інтегрованому загальноосвітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємодія батьків та навчально-виховних закладів на сучасному етапі розвитку психології і педагогіки залишається об'єктом наукових досліджень та дискусій. Актуальні питання загальної проблеми взаємозв'язку навчального закладу і родини у формуванні особистості дитини висвітлені у працях Л. Загик, В. Іванової, В. Котирло, Н. Кот, С. Ладивір, Т. Маркової, Л. Островської, Т. Пагути та ін.

Проблеми налагодження співпраці з батьками та формування ефективних способів взаємодії школи з родинами дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема з порушеннями зору, які навчаються у закладах спеціальної освіти, а також у межах інтегрованого та інклюзивного освітнього простору, висвітлювалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Засенка, В. Бондаря, А. Колупаєвої, Д. Лупарт, М. Малафеева, Л. Шипіциної, М. Заорської, Т. Лормана, Дж. Депплер, Т. Бута, Д. Харві, О. Литвака, Л. Солнцевої, В. Єрмакова, В. Феоктистової, С. Хорош, Т. Дегтяренко, Л. Вавіної, В. Синьова, А. Колупаєвої, І. Луценко, Є. Синьової, С. Федоренко, Т. Гребенюк, О. Гноєвської, О. Тільної, Н. Рожко та ін [1, 160].

Здійснення інклюзивного та інтегрованого навчання потребує організації належного психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору, що становить комплексну систему всебічної корекційно-розвиткової допомоги, відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів не лише у школі, але й у родині.

Особливо гостро проблема налагодження співпраці із батьками дітей, які мають порушення зору, постає саме в інклюзивному освітньому середовищі, де батьки залучаються і до розробки індивідуальної програми розвитку дитини, контролю за її виконанням тощо. Цей процес ускладнюється ще й тим, що у спеціальному класі масової загальноосвітньої школи, де навчаються діти із порушеннями зору, вчитель класу є фахівцем-тифлопедагогом, який може надати поради, рекомендації батькам щодо особливостей навчання їхньої дитини з порушеннями зору, перспектив розвитку тощо, а в межах

інклюзивного навчання часто доводиться запрошувати такого спеціаліста, який працює поза межами школи.

Відповідальність за успішне включення дітей з порушеннями зору в загальноосвітній простір лежить не лише на педагогах чи закладах освіти, де здійснюється психолого-педагогічний супровід таких дітей, але й на їхніх батьках (родинах). Навіть вибір закладу освіти (загального чи спеціального) залишається за батьками, проте індивідуальних особливостей розвитку своєї дитини, яка має ті чи інші порушення зору, батьки часто не розуміють, і вже на цьому етапі потребують допомоги спеціалістів, хоча й не завжди прислуховуються до думки фахівців [3, 193].

Пріоритетною складовою інклюзивного та інтегрованого навчання при організації взаємодії спеціалістів закладу освіти та родини у навчанні та вихованні дитини з порушеннями зору є те, що батьки безпосередньо залучаються до навчально-виховного процесу, і це створює можливість ефективної двосторонньої взаємодії між сім'єю, що виховує дитину з порушеннями зору, та фахівцями, що координують та реалізують освітній процес такої дитини в межах школи.

Метою статті є пошук ефективних форм і засобів налагодження взаємної співпраці між педагогами та батьками (родинами) дітей з порушеннями зору в умовах інклюзивного та інтегрованого навчання на основі одержаних результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для більш глибокого вивчення питання налагодження співробітництва між батьками і педагогами в межах спеціальних та інклюзивних класів, де навчаються діти з порушеннями зору, було проведено опитування батьків, які виховують дітей з порушеннями зору, та педагогів 281-ї і 309-ї шкіл м. Києва зі спеціальними класами для дітей з порушеннями зору та з інклюзивними класами (Київ, Тернопіль, Вінницька, Дніпропетровська обл., Полтава). У дослідженні взяло участь 35 батьків учнів спеціальних та інклюзивних класів та 18 педагогів спеціальних та інклюзивних класів, де навчаються діти з порушеннями зору. На першому етапі проводилося опитування (родин) батьків дітей із порушеннями зору, а на другому – педагогів спеціальних та інклюзивних класів.

У ході дослідження перше, на що ми звернули увагу під час опрацювання матеріалів, було те, що близько 20 % батьків не володіють достатньою інформацією про відмінність спеціальних та інклюзивних класів, бо спостерігалось сплутування у відповідях, наприклад, в одному й тому ж спеціальному класі частина батьків зазначала, що клас, у якому навчається їх дитина, є спеціальним, а частина – інклюзивним. Це вже сигналізує про недостатню обізнаність батьків щодо навчання їхніх дітей, а також говорить про недоліки у співпраці педагогів із цими батьками.

Це засвідчили і відповіді батьків на запитання: "Хто проводить консультування та надає вам рекомендації щодо особливостей розвитку, навчання, соціальної адаптації дитини, необхідності дотримання санітарно-гігієнічних вимог та урахування індивідуальних особливостей її розвитку вдома?". Найпоширенішими відповідями серед батьків, діти яких навчаються в інклюзивних та спеціальних класах, були такі: вчитель класу, тифлопедагог, дефектолог, логопед, асистент вчителя, офтальмолог. Проте, ми звернули увагу на те, що 100 % батьків, діти яких навчаються в інклюзивних класах, обрали відповідь "вчитель класу", серед батьків учнів зі спеціальних класів 93 % обрали відповідь "вчитель класу", але лише 44,4 % при цьому зазначили позицію "тифлопедагог", хоча у спеціальному класі із дітьми, які мають порушення зору, працює саме тифлопедагог. Це також говорить про недостатню обізнаність батьків з умовами та особливостями навчання їхніх дітей в межах інклюзивного та інтегрованого загальноосвітнього простору.

Переважна більшість опитаних батьків (80,7 %) вважають, що вони отримують цілком достатньо інформації щодо зорових можливостей своєї дитини, охорони та розвитку зору, особливостей її навчальної діяльності, здійснення корекційної роботи тощо. Однак декотрі зазначили, що хотіли б отримувати дану інформацію регулярніше (16 %). Незначна кількість батьків, трохи більше 3 %, зазначила, що отримує недостатньо інформації або взагалі не отримує необхідної інформації. Спостерігалася також неоднорідна поінформованість батьків щодо зорових можливостей дітей, охорони та розвитку зору, особливостей навчальної діяльності, здійснення корекційної роботи у межах одного класу. Цю особливість ми віднесли до суб'єктивних факторів, тобто зацікавленості/незацікавленості і безпосередньо ставлення самих батьків щодо їхньої дитини, оскільки переважна більшість батьків одержує вичерпну інформацію. Крім того, спостерігається зниження поінформованості батьків саме в інклюзивних класах, де вчитель класу не є фахівцем-тифлопедагогом.

Щодо дотримання батьками наданих рекомендацій з розвитку та охорони зору, корекції розвитку тощо вдома, то більшість з них (71 %) зазначили, що вони намагаються дотримуватися наданих рекомендацій, але це не завжди виходить. Значна кількість (25,8 %) батьків зазначила, що завжди дотримується наданих рекомендацій вдома, і лише трохи більше 3 % батьків відповіли, що дотримуються наданих рекомендацій лише інколи або що в них не виходить дотримуватися даних рекомендацій.

Результати опитування показали, що найпоширенішими формами роботи з батьками, які практикуються у досліджуваних школах (класах), є батьківські збори (87 %) та індивідуальні бесіди (9,7 %). Більше половини опитаних батьків вважають найбільш потрібними та

ефективними такі форми роботи з батьками в школі, як індивідуальні бесіди і консультації (58 %), батьківські збори (32 %) та спільні з дітьми заходи (свята, екскурсії, зустрічі тощо) – 5 % і близько 5% батьків обрали такі форми роботи, як: тренінги, майстер-класи, батьківські семінари-практикуми, години запитань і відповідей. Ми пояснюємо такий результат кількома причинами: по-перше, конфіденційністю інформації, яку прагнуть отримувати батьки про дитину – індивідуальні бесіди і консультації; по-друге, найбільш розповсюдженою і знайомою для батьків формою організації співпраці зі школою є батьківські збори. І навпаки, рідко використовуваними та невідомими для батьків залишаються інтерактивні та прогресивні форми роботи, такі як: тренінги, майстер-класи, батьківські семінари-практикуми, години запитань і відповідей. Також, на нашу думку, дається взнаки велика зайнятість батьків за сучасних суспільно-економічних умов життя, але ми також відзначили й прагнення до спільних заходів зі своїми дітьми, яких їм на сьогодні бракує.

Щодо участі батьків у житті класу, школи, де навчається їхня дитина з порушеннями зору, то однакова кількість опитаних батьків зазначала, що беруть участь за потреби (38,7 %) та намагаються, але не завжди виходить (38,7 %), а також 22,6 % батьків беруть активну участь у житті класного колективу, а значить і своєї дитини. Проте серед форм допомоги, яку батьки здійснюють у класі, найчастіше обиралися: господарська допомога (прибирання, ремонт, закупівля канцелярських товарів тощо) і меншою мірою – спільна діяльність, у якій батьки проводять час разом з дітьми та педагогами. Останнє негативно впливає на становлення особистості учня, передусім молодшого школяра, з порушеннями зору.

Усі опитувані батьки зазначили, що їм відомо, хто входить до батьківського комітету (підкувальної ради) школи (класу) і як з ними зв'язатися. Така відповідь підтверджує, що батькам загалом не байдуже, де, в яких умовах і як навчається їх дитина та чого вона потребує. Батьки дітей, які навчаються в інклюзивних класах (100 %), зазначили, що вони постійно спілкуються з батьками дітей, які не мають порушень зору (у межах класу, школи) щодо шкільних потреб, стосунків у колективі тощо. У межах спеціальних класів ця кількість є дещо меншою – 85,3 %, що пояснюється особливостями організації інтегрованого та інклюзивного процесів навчання.

Переважає більшість батьків, які брали участь в опитуванні (74,2 %), не помічали упередженого, негативного або неадекватного ставлення до своєї дитини через її порушення зору та особливості навчальної діяльності. Однак 9,6 % респондентів помітили таке негативне ставлення до своєї дитини від вчителів (у межах інклюзивного класу), однокласників/школярів з порушеннями зору у спеціальному класі (3,2 %). Крім того, 13 % опитаних батьків помітили негативне або

неадекватне ставлення до їх дитини від однокласників/школярів з нормальним зором чи їх батьків як у межах інклюзивного класу, так і в школах зі спеціальними класами (у межах школи).

Більшості батьків (77,4 %), за результатами проведеного опитування, ще не доводилось вирішувати конфліктні ситуації, пов'язані із зоровими можливостями, особливостями розвитку та навчальної діяльності їхньої дитини. Проте, 22,6 % батьків вже потрапляли у такі конфліктні ситуації, і найбільше у їх вирішенні допомагав саме вчитель (як інклюзивного, так і спеціального) класу, а також психолог, дефектолог та адміністрація школи.

Крім того, батьки зазначали основні питання, теми, пов'язані з вихованням і розвитком їхньої дитини, які їх найбільше хвилюють та щодо яких вони потребують додаткової допомоги, пояснень та консультування фахівців-тифлопедагогів, дефектологів, психологів. Найчастіше батьків цікавили теми допомоги гіперактивним дітям та допомоги у привчанні дітей до моральних норм поведінки. Батьками також зазначалися питання, пов'язані із зоровим навантаженням дитини, як під час навчання в школі, так і вдома. Цікавили батьків і питання апаратного лікування та розвитку зору дітей, яке в умовах інклюзивної та інтегрованої освіти часто відбувається поза школою.

Результати дослідження показали, що більшість батьків готові заради підтримки класу/школи, у яких навчається їх дитина, надавати допомогу в налагодженні співпраці із адміністрацією школи, виконувати доручення господарського характеру, надавати фінансову підтримку, деякі батьки готові надавати допомогу в організації свят, дехто з батьків, з огляду на свої творчі і професійні здібності, може проводити різноматичні майстер-класи для дітей. Батьки також зазначали, що відчувають велику потребу у спілкуванні із психологом та потребують більшої психологічної допомоги у вихованні дитини. Частина батьків не змогла зазначити, допомогу якого характеру могли б надавати класу/школі та якої допомоги потребують самі.

На думку більшості опитаних батьків, для покращення взаємодії школи із сім'єю необхідно налагодити продуктивну, засновану на доброчесності, співпрацю між адміністрацією школи, вчителями та батьками.

Для налагодження співпраці з батьками (сім'ями) дітей з порушеннями зору, які навчаються у межах інтегрованого та інклюзивного освітнього середовища, фахівцям, які здійснюють навчання таких дітей, необхідно прислуховуватися до думки батьків та обов'язково враховувати її, оскільки це складний двоєдиний процес.

На другому етапі здійснювалося опитування педагогів, які працюють з учнями із порушеннями зору в спеціальних та інклюзивних класах. Переважна більшість (75 %) опитаних педагогів зазначили, що спілкувалися та налагоджували контакт з батьками дітей щодо

особливостей навчання, сприймання навчального матеріалу, зорових та інших можливостей ще до вступу їхньої дитини до школи та безпосередньо на початку навчання. Це, переважно, вчителі спеціальних класів. Проте 25 % педагогів не проводили попередньої роботи з родинами, це, на нашу думку, зумовлено тим, що деякі педагоги ведуть класи не від моменту вступу дітей до школи (вчитель плавання, вчитель фізкультури – класні керівники 5 та 6 інклюзивних класів тощо).

Щодо систематичності надання інформації батькам з приводу зорових можливостей їхньої дитини, охорони та розвитку зору, особливостей навчальної діяльності, здійснення корекційної роботи тощо, то відповіді педагогів розділилися: більшість з них (51%) зазначили, що надають необхідну інформацію на батьківських зборах (як серед педагогів інклюзивних, так і спеціальних класів); відповідь "у разі виникнення потреби чи звернення батьків дитини" – обрали 25% педагогів, ще 16% педагогів зазначили, що систематично надають необхідну інформацію батькам раз на тиждень, і 8% педагогів інформують батьків щодня після уроків. Ми також помітили, що батькам дітей молодшого шкільного віку вчителі намагаються надавати інформацію частіше – раз на тиждень або щодня (1-3 класи), особливо це стосується навчання дітей з порушеннями зору у спеціальних класах.

Педагоги зазначали, що батьки найчастіше цікавляться такою інформацією: академічна успішність та поведінка дитини; спілкування з ровесниками; запитують, як поліпшити процес спілкування з ровесниками, зокрема й без порушень зору; надання інформації про психофізичний стан дитини в школі; дотримання зорового навантаження дитини під час роботи; правильна постава, гімнастика для очей під час роботи вдома; гурткова робота тощо.

На думку педагогів інклюзивних класів, клас, в якому навчаються діти з порушеннями зору, найбільше потребує такої допомоги від родин (як дітей з порушеннями зору, так і здорових учнів): консультування з приводу особливостей розвитку, навчання, взаємостосунків з такою дитиною; розуміння; залучення батьків до виховання дітей; щоб батьки підтримували дітей, обов'язково спілкувалися з ними, розповідали про те, що є діти з порушеннями психофізичного розвитку і їм також потрібні допомога, розуміння, підтримка.

Результати опитування педагогів засвідчили, що найпоширенішими формами роботи з батьками, які практикуються у досліджуваних школах (класах), є батьківські збори, індивідуальні бесіди та спільні з дітьми заходи (свята, екскурсії, зустрічі тощо). Педагоги також вважають найбільш потрібними та ефективними такі форми роботи з батьками в школі, як майстер-класи, тренінги та батьківські семінари-практикуми, які у досліджуваних школах майже не залучаються, або залучаються обмежено, що потребує, на думку педагогів, подальшого розвитку й удосконалення. Аналіз результатів

опитування засвідчує, що думки батьків та педагогів у цьому питанні збігаються.

Усі педагоги інклюзивних класів зазначили, що батьки дитини з порушеннями зору беруть участь у складанні та спостереженні за реалізацією індивідуальної програми розвитку дитини, а педагоги, які працюють у спеціальних класах, дали відповідь, що індивідуальна програма розвитку дитини ними не складається. Це підтвердило розуміння педагогічним складом шкіл особливостей реалізації процесів інтегрованого та інклюзивного навчання, певних відмінностей щодо участі в них родин дітей з порушеннями зору.

На думку опитуваних педагогів, батькам найчастіше перешкоджають дотриманню наданих рекомендацій спеціалістів вдома такі основні причини: батькам просто не вистачає часу та вмінь; батьки несерйозно, упереджено сприймають рекомендації спеціалістів; батьки не звертають належної уваги на особливості, пов'язані із порушеннями зору дитини.

Близько 40 % педагогів, які взяли участь в опитуванні, не помічали упередженого, негативного або неадекватного ставлення до дитини через її порушення зору та особливості навчальної діяльності. Однак деякі з респондентів констатували негативне ставлення до дитини від батьків дітей, що не мають порушень розвитку (33,3%), але 16,6% педагогів вже помічали негативне або неадекватне ставлення до дитини з порушеннями зору від однокласників/школярів з нормальним зором, як у межах інклюзивного навчання, так і в школах зі спеціальними класами (у межах школи).

Більшості педагогів (66,7 %) вже доводилось вирішувати конфліктні ситуації, пов'язані із зоровими можливостями, особливостями розвитку та навчальної діяльності дитини, і найбільше у їх вирішенні допомагав саме вчитель як інклюзивного, так і спеціального класу, а також психолог. Допомогу також надавали: асистент вчителя, дефектолог та адміністрація школи. 33,3% педагогам ще не доводилось вирішувати подібні конфліктні ситуації.

Результати дослідження показали, що більшість педагогів (83,3%) потребує додаткового навчання, проходження тематичних курсів, семінарів, тренінгових програм з питань налагодження співпраці з батьками дітей з порушеннями зору. Педагоги вважають, що такі заняття корисні для їх саморозвитку, і, що було б дуже доречно, час від часу слід проводити спільні тренінги для працівників навчальних закладів та батьків. Зокрема педагогів цікавлять тренінги на тему стосунків дітей і батьків, курси на тему "Подолання конфліктів під час адаптації дитини до школи", "Сучасні підходи до навчання й виховання дітей з порушеннями зору в умовах розвитку суспільства". Також педагоги зазначили основні питання, які найбільше їх цікавлять у цій сфері: особливості роботи з дітьми із порушеннями зору та як зробити

навчання для них комфортнішим? Як навчити дитину спілкуватися з однолітками та дорослими без порушень зору? Як переконати дитину, що вона все зможе, і що у неї все вийде, навіть коли у неї не виходить? Причини виникнення конфліктів у дітей з особливими освітніми потребами; виховання у дітей чутливості та уваги; як поводити себе в непередбачуваних ситуаціях? Як навчитися говорити "НІ" батькам? Як правильно спілкуватися з батьками (робота з батьками, що виховують дітей з порушеннями зору)? Як краще виховати культурну та виховану дитину? Як правильно допомогти дитині, яка має порушення зору та гіперактивність? Лише 16,7 % педагогів зазначили, що не потребують додаткового навчання і не навели запитань, які їх найбільше цікавлять.

Крім того, опитані педагоги запропонували основні шляхи та надали поради з налагодження ефективної взаємодії з родинami дітей із порушеннями зору, які навчаються в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання:

1. Потрібно, щоб батьки не жалкували часу на дітей, долучались до взаємодії зі школою (бо часто взаємодія починається лише тоді, коли виникають проблеми).

2. Слід проводити просвітницьку роботу, інформувати суспільство про те, що є діти з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями зору, і як з ними поводитися.

3. Необхідно спільно створювати належні умови для розвитку, навчання і виховання дітей з порушеннями зору, з урахуванням особливостей кожної дитини.

4. Треба залучати сучасні форми співробітництва з батьками, особливо важливими з яких є систематичні зустрічі та тематичні тренінги.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, відповідно до одержаних результатів опитування, було виявлено:

- нерівномірну поінформованість та обізнаність батьків щодо проблем та особливостей розвитку їх дітей (у межах одного класу);

- необхідність у підвищенні психолого-педагогічної компетентності батьків з метою гармонізації сімейних стосунків, залучення до участі у навчально-виховному процесі дітей з порушеннями зору;

- потребу в поліпшенні психологічної допомоги родинам дітей з порушеннями зору;

- потребу у проведенні роботи з батьками вчителя-тифлопедагога, дефектолога, асистента вчителя;

- необхідність налагодження мікроклімату в класі (школі), де навчаються діти з порушеннями зору, проведення додаткової роз'яснювальної роботи зі здоровими учнями, їх батьками, педагогами школи;

- необхідність розширення та залучення різноманітних форм роботи з батьками.

За результатами дослідження ми з'ясували, що в процесі налагодження співпраці школи з родинами дітей із порушеннями зору слід розширювати форми такої взаємодії. До прогресивних форм взаємодії і співпраці зі школою у навчанні і розвитку дітей з порушеннями зору, які обирали батьки, крім традиційних: батьківські збори (класні та шкільні), індивідуальні бесіди та спілкування з батьками, слід звернути увагу й на такі:

- лекції (огляди, презентації), наприклад, про особливості інклюзивного навчання дитини з порушеннями зору чи навчання у спеціальних класах загальноосвітньої школи, оскільки батьки, віддаючи дитину саме до певного закладу, часто плутаються, не розуміють особливостей, не знають, хто працює з їх дитиною, хто здійснює психолого-педагогічний супровід і якої саме допомоги потребує дитина тощо. Такі заходи можна проводити як перед початком навчання дитини у школі, так й у процесі навчання, якщо виникає така потреба чи запит;

- тренінги (психолого-педагогічні), залежно від потреби;
- майстер-класи (тематичні), ті, що проводяться педагогами для батьків (родин) дітей з порушеннями зору, і ті, які проводяться чи організовуються батьками і педагогами для дітей або разом з ними;

- рольові ігри – дають змогу батькам зануритися у середовище, у якому перебувають їхні діти, та відчути себе на місці дитини, щоб краще її розуміти, зокрема і їх зорові можливості;

- батьківські семінари-практикуми (тематичні) дозволять батькам у спілкуванні з фахівцями і дітьми краще дізнатися про особливості навчання дітей з різними порушеннями зору, про їх потенційні можливості, труднощі у навчанні, вихованні, корекційно-розвиткові заходи;

- години запитань і відповідей дозволять працювати з батьками не лише в індивідуальній, але й в груповій формі, мають висвітлювати нагальні питання щодо розвитку, навчання, психолого-педагогічного супроводу та підтримки дітей з порушеннями зору, але не повинні перетворюватися на формальні батьківські збори. Батьки самі мають формувати запит для проведення таких зустрічей, це допоможе їм організувати роботу з дітьми та їх гармонійний розвиток поза школою;

- спільні з дітьми заходи (свята, екскурсії тощо). Ця форма співпраці є чи не найбільш запитуваною під час опитування батьків. Хоча у школах на сьогодні такі заходи проводяться, але батьки і діти мають потребу у їх регулярному проведенні (скажімо, раз на місяць), вчителі також позитивно оцінюють включення і допомогу батьків. Крім того, під час таких спільних заходів батьки (члени родини) оволодівають і спеціальними компетенціями, дізнаються, як правильно

супроводжувати дітей з порушеннями зору, що і як розповідати під час екскурсії, театральної вистави тощо; загалом ефективно "проживають" цей час разом з дітьми, краще дізнаються про їх потреби та можливості, творчі здібності, вчаться враховувати особливості порушень зору дитини у повсякденному житті.

Саме завдяки правильній організації професійного співробітництва усіх суб'єктів навчально-виховного процесу можна збудувати освітнє середовище, максимально сприятливе для всебічного і гармонійного розвитку учнів, зокрема з порушеннями зору.

Крім того, у подальших дослідженнях хотілося б звернути увагу, що такі заходи, як лекції-огляди, презентації, семінари-практикуми, майстер-класи, тренінги тощо повинні мати і просвітницький характер та проводитися не лише для батьків дітей з порушеннями зору (розвитку), але й для родин інших дітей, які навчаються разом; а діти з порушеннями зору у загальноосвітній школі не повинні відокремлюватися для проведення різних заходів, свят, концертів; такі заходи мають бути публічними із залученням усіх дітей, батьків та педагогів. Тільки така спільна робота у навчальному закладі з інклюзивними та спеціальними класами може бути успішною і продуктивною як для учнів, так і для їх батьків (родин). Це сприятиме й руйнуванню стереотипів у ставленні до учнів з різними порушеннями розвитку і прискорюватиме їх прийняття, як рівноправних, повноцінних і активних членів суспільства.

Бібліографія

1. **Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти:** навчально-методичний посібник / за наук. ред. Є. П. Синьової, С. О. Рикова. – К.: Кафедра, 2016. – 212 с.
2. **Колупаєва А. А.** Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко. – К.: Видавнича група "А.С.К.", 2012. – 197 с.
3. **Рожко Н. М.** Організаційно-педагогічні умови удосконалення педагогічної допомоги сім'ї дитини з порушеннями зору в процесі взаємодії з дошкільним закладом освіти / Н. М. Рожко // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки : зб. наук. пр. / [відп. ред. Є. П. Синьова]. – Київ : НПУ, 2012. – Вип. 5 (13). – С. 192-201.

References

1. **Dity z porushenniamy zoru v umovakh inkluzyvnoi osvity:** navchalno-metodychnyi posibnyk / za nauk. red. Ye. P. Synovoi, S. O. Rykova. – K.: Kafedra, 2016. – 212 s.
2. **Kolupaieva A. A.** Profesiine spivrobitnytstvo v inkluzyvnomu navchalnomu zakladi: navchalno-metodychnyi posibnyk / A. A. Kolupaieva, E. A. Danilavichiutie, S. V. Lytovchenko. – K.: Vydavnycha hrupa "A.S.K.", 2012. – 197 s.

3. Rozhko N. M. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy udoskonalennia pedahohichnoi dopomohy simi dytyny z porushenniamy zoru v protsesi vzaiemodii z doshkilnym zakladom osvity / N. M. Rozhko // Sotsialno-psykhologichni problemy tyflopedahohiky : zb. nauk. pr. / [vidp. red. Ye. P. Synova]. – Kyiv : NPU, 2012. – Vyp. 5 (13). – S. 192-201.

Received 12.09.2017

Reviewed 19.10.2017

Accepted 08.11.2017

УДК 373.2:376-056.263

Г.Є. Сивик
avoniduk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДЕФІЦИТАРНОГО КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ

Відомості про автора: Сивик Ганна, асистент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії Львівського національного університету імені Івана Франка, Львів, Україна. У колі наукових інтересів: проблема розвитку і корекції порушень мислення у дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму.

Contact: Syvyk Ganna, assistant of the department of special education and inclusion in Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine. Scientific interests: the problem of development and correction thinking disorders of preschool children with autism. E-mail:

Сивик Г.Є. Особливості дефіцитарного когнітивного розвитку дошкільників з розладами спектру аутизму. У статті розкрито поняття дефіцитарного когнітивного розвитку при аутизмі. Інтелектуальний рівень дошкільників з розладами спектру аутизму може варіюватися в діапазоні від розумової відсталості до надздібностей.

Виявлено, що у аутичних дітей дошкільного віку картина пізнавальної сфери якісно відрізняється, демонструючи низькі показники вербального інтелекту і відносно високий рівень невербального інтелекту.

Проаналізовано два типи недорозвинення когнітивних навичок, які супроводжують аутизм: когнітивний дефіцит окремого характеру, пов'язаний з нестачею навичок обробки соціально значущої емоційної інформації, і когнітивний дефіцит загального характеру, пов'язаний з